
УДК 371.3:821.161.2

Формування навиків інтерпретації під час вивчення ліричних та ліро-епічних творів у старшій школі

Оксана Глеб,

викладач Івано-Франківського коледжу

Львівського національного аграрного університету

У статті автор аналізує найосновніші проблеми, які виникають при вивченні та аналізі ліричних та ліро-епічних творів у старшій школі. Основну увагу акцентує на ролі інтерпретації змісту художнього твору.

Ключові слова: лірика, ліро-епічний твір, ліричний герой, інтерпретація, аналіз літературного твору.

Соціальні зміни, зорієнтовані на відродження українського суспільства, сьогодні ставлять нові вимоги до викладання української літератури в школі. Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає такі основні завдання вивчення літератури в школі, як всебічний розвиток умінь і навичок школярів сприймати художній твір як явище мистецтва, створення оптимальних умов для формування читацької і мовленнєвої культури, творчих здібностей, самостійного аналізу прочитаного, образного, критичного й логічного мислення.

Програма з української літератури пропонує для вивчення учнями старших класів загальноосвітньої школи твори різних літературних родів: епосу, лірики й драми. Кожен із цих родів потребує певних дидактичних особливостей під час обговорення й аналізу. На жаль, старшокласники часто вдаються до пояснення літературних творів, посилаючись тільки на критичний матеріал, літературознавчі статті й підручник, боячись висловити власну думку. Під час вивчення епічних чи драматичних творів, у яких чітко простежується сюжетна канва, в учнів не виникає особливих труднощів у їх

аналізі. Значно важче тлумачити твори ліричні. Причин цього явища у шкільній практиці безліч: а) індивідуальне нерозуміння або несприйняття віршів окремими учнями, яке важко усунути; б) наслідки системного неправильного аналізу віршів у початкових і середніх класах, коли від школярів вимагалось переповідати своїми словами твір, навіть якщо він не мав сюжету, а також виписувати наявні в тексті вірша художні засоби без належного осмислення їхньої ролі й естетичного навантаження; в) типова практика найпростішого відтворення на уроках старшокласниками вже готових думок літературознавців, тобто примітивна компіляція, що не передбачає вкрай необхідного співавторства читача-реципієнта з автором-поетом (за М.Бахтініним) і найменших спроб учня інтерпретувати художній твір по-своєму, тобто внести у його тлумачення свою лепту.

До проблем аналізу й інтерпретації ліричних та ліро-епічних творів звертався ще Арістотель у античні часи, багато зробивши у дослідженні поетики. Сократ тлумачив зміст пісень Сімоніда. Теоретичні основи інтерпретації були сформовані тлумачами Святого письма і розвивались у подальшому романтичною естетикою.

Філософи світового рівня Г.Гегель, І.Кант і Ф. Шеллінг досліджували питання геніальності на взірцях поетичних шедеврів. Мовознавці О.Потебня, П.Житецький, літературознавці С.Аверінцев, Р.Барт, М.Бахтін, Г.Гадамер, У.Еко, М.Хайдеггер зробили великий прорив у вивченні авторської позиції і функції художніх засобів у поетичному тексті.

Аналіз літературного твору (гр. *analysis* — розклад, розчленування) — це логічна процедура, суть якої полягає у розчленуванні цілісного літературного твору на компоненти, елементи, в розгляді кожного зокрема та у взаємозв'язках з метою осягнення характеристики своєрідності цього твору. Проте зробити належний аналіз віршованого тексту можуть тільки професійні літературознавці. Шкільний аналіз переважно зводиться до компілятивних, а отже, чужих думок про художній твір. У такому випадку учень переважно сліпо копіює, але не бере до серця нав'язані йому висновки.

На сучасному етапі особливо актуальною залишається модернізація шкільного аналізу художнього тексту та його інтерпретації. Адже від неї залежатиме проблема підвищення престижу української літератури, яка була втрачена за радянських часів. "Шкільне літературознавство має якнайшвидше відійти від розуміння української літератури лише як міметичне (відтворюване) зображення дійсності... Витракткування творів лише з такої позиції значно знижує художню вартість українського мистецтва в цілому. Прив'язані до конкретних подій, часу чи місця, вони позбуваються багатозначенневого, символічного, узагальнюючого свого звучання, загальнолюдської значущості, притаманної будь-якому повновартісному художньому образі" [3; с.9].

"Інтерпретація (лат. *interpretatio*) — тлумачення, розкриття змісту і форми, роз'яснення якогось мистецького твору, а також своєрідне, засноване на глибокому проникненні в суть виконання його" [2; с.171]. Інтерпретація — процес творчий, він розкриває креативність, заставляє тлумачити натяки, алюзії, підтекст сказаного. На відміну від аналізу інтерпретація завжди особистісна, тому кожне відкриття на уроці учень сприймає як своє власне, здобуте в уявній творчій співпраці з автором (за М.Бахтініним) ліро-епічного чи ліричного твору.

"Метод інтерпретації — це плекання індивідуального артистичного хисту учня, а не лише емоційний

пролог до подальшого аналітичного розгляду, шлях, а не етап освоєння літературної теми" [1; с.5]. Художня інтерпретація неможлива без аналізу тексту твору, що інтерпретується, з'ясування його сюжету, характеру персонажів, проблем, ключових рядків тощо.

Вивчаючи ліричні та ліро-епічні твори на уроках української літератури, слід враховувати специфіку їх аналізу й низку супутніх проблем, зокрема аналіз образу ліричного героя — узагальнений абстрактний образ, який зазвичай є виразником авторського світовідчуття. Мабуть, саме тому Г.Гегель вважав поета головним героєм ліричного твору. Але не варто ототожнювати поняття автора і ліричного героя. Образ ліричного героя є виразником естетичного ідеалу автора.

Іншою, не менш важливою проблемою вивчення поезії є її віршована форма. Як відомо, в школі дуже мало уваги приділяється формуванню вміння учнів аналізувати віршовану мову. Зазвичай учні визначають віршовий розмір, стопу, характер римування, не заглиблюючись у те, як саме це впливає на настрої ліричного героя, його почуття.

Існує й інша проблема аналізу літературного твору, яка полягає у неоднозначному трактуванні власне його необхідності, і пояснюється вона тим, що ліричний твір в першу чергу призначений для того, щоб впливати на почуття читача. Проте більшість літературознавців та методистів вказують на необхідність аналізу поезії.

Що ж означає вміння аналізувати поетичний твір? Відомий методист Є.Пасічник стверджував: "Аналізувати ліричний вірш — означає вчити дітей заглиблюватися у його поетичні образи, спостерігати, як вимальовуються одна за одною картини або як змінюються почуття, настрої ліричного героя, чим вони викликані та як усе це безпосередньо виражається в контексті твору. Важливо, що хоче сказати поет, який характер має мова вірша і як вона виражає авторську ідею" [4; с.305].

Учні-читачі, аналізуючи літературний твір, повинні якнайглибше розкривати для себе світ авторських думок і почуттів. Не слід оминати увагою й те, що твір як художнє ціле варто аналізувати в єдності змісту і форми. "Кожна деталь форми літературного твору, взята окремо, не має самостійного значення, її можна зрозуміти лише в контексті цілого... У найширшому розумінні зміст літературного твору — це почуття, роздуми, зумовлені явищами дійсності, які письменник, відповідно до свого світогляду, дібрав, осмислив і емоційно й естетично оцінив у творі..., а форма — це вся сукупність художніх прийомів і засобів вираження змісту вєдино і без чого неможливе його існування" [5; с.6,8,9].

А тому ліричний твір не слід розбирати на деталі, порушуючи при цьому єдність змісту і форми. Ліричний твір є порівняно невеликим за обсягом і внутрішньо неподільним, як у фізиці квант, а тому його потрібно сприймати як єдине ціле. Аналіз ліричного твору не зводиться тільки до розкриття авторської позиції. Читач має право на свою точку зору, можливість інтерпретувати твір по-своєму.

Методика інтерпретації ліричних та ліро-епічних текстів української літератури на уроках у старших класах має враховувати психологію учнів. Базовими є такі особливості юнацького віку: прагнення старшокласників зіставляти себе з ліричним героєм, входити в роль ліричного суб'єкта, проявляти аналітичні здібності, емоції, почуття, навіяні художнім текстом. З метою виявлення у старшокласників рівня сформованості умінь інтерпретації необхідно визначити рівень готовності учнів, ступінь оперування поняттями "поетична мова", "віршована мова", "ліричний герой",

"авторська позиція", "ліричний адресат", з'ясувати особливості індивідуальної творчої манери поетів, зіставляти особливості мови й стилю ліричних та ліро-епічних творів різних авторів. Старшокласники мають добре усвідомити різницю між ліричним та ліро-епічним твором, знати, що ліро-епічний твір — це такий віршований художній твір, у якому розкриваються вчинки персонажів (наявний сюжет) і разом з тим у прямій формі виявляється ставлення автора до цих вчинків (ліричні відступи). У ліро-епічному творі поєднуються епічні сюжетно-розповідні елементи і властива "чистій" ліриці емоціональність, віршова форма і тонкий ліризм. У ліриці першорядне значення надається виражальним засобам, які формують особливу інтимну атмосферу з виразним емоційним станом, тобто — це ліризм, задушевність, неповторна аура переживань і спостережень.

Головна мета уроків літератури в школі полягає у формуванні творчої особистості. Інтерпретація і критика є літературною творчістю, що передбачає знання теорії і технології творчої справи, досвіду і здібностей учнів. Культури літературознавчого пошуку набувають

поступово, від класу до класу. Вміння інтерпретувати художній твір здобувають зазвичай у старших класах під керівництвом творчо обдарованих учителів.

Отже, система аналізу ліричних та ліро-епічних творів, вміння інтерпретувати їх у процесі аналізу зумовлюється змістом і структурою самого твору, а також особистісним сприйманням і визначається відповідним алгоритмом роботи, який залежить від знань і вмінь у кожному класі.

Література

1. Іонін Г.М. Шкільне літературознавство// Українська мова та література. — 2004. — №35. — С.4—8.
2. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. — К.: Рад. шк., 1971. — 485 с.
3. Мовчан Р.В. Деякі зауваги до вивчення української літератури в школі // Українська мова і література в школі. — 2009.— №8.— С.5.
4. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.
5. Пелипейко І.А. Вивчення ліричних творів у 8—10 клас: Посіб. для вчителів. — К.: Рад. школа, 1982. — 141 с.

Глеб Оксана. Формирование умений интерпретации при изучении лирических и лиро-эпических произведений в старшей школе

В статье автор анализирует самые главные проблемы, которые возникают при изучении и детальном анализе лирических и лиро-эпических произведений в старшей школе. Главное внимание акцентирует на роли интерпретации содержания художественного произведения.

Ключевые слова: лирика, лиро-эпическое произведение, лирический герой, интерпретация, анализ литературного произведения.

Hleb Oksana. The role of interpretation in studying of lyric and lyric-epic writings in the old school

In this article the author analyses the main problems that appear in studying and detailed analysis of lyric and lyric-epic writings in the old school. He pays the most attention to the role of interpretation of the contents of a literary writing.

Key words: a lyrics, a lyric-epic writing, a lyric character, interpretation, the analysis of a literary writing.

Читайте в наступному числі нашого часопису:

Творчий неспокій Юрія Бачі: у пастках і на межі

Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри

Оцінка — рушійна сила навчального процесу

Василь Голобородько — лауреат Шевченківської премії

Тарас Шевченко — геніальний художник. Літературно-мистецька конференція

У просторі сучасної альтернативної історії: матеріали до вивчення роману Василя Кожелянка "Тероріум"

Вивчаємо роман "Диво" Павла Загребельного

Єдність світу природи і дитячої душі у творі "Гуси-лебеді летять" Михайла Стельмаха

"Легенда про Добраду", наспівана письменницею-подолянкою Ніною Шмуриковою-Гаврилюк

Сучасний стан української фантастичної прози

Літературна вітальня з героями драматичних творів Лесі Українки